

ТЕРМІН КОМУНІКАЦІЯ В ПОНЯТТЄВОМУ ВИМІРІ Й ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

© Онуфрієнко Г., Черневич А., 2010

У статті висвітлено поняттєвий зміст та етимологічну природу міжнаукового терміна *комунікація*, обґрунтовано сутність поняття *мовна комунікація* та окреслено завдання, проблематику в термінологічний потенціал «Теорії мовної комунікації» в сучасній університетській освіті.

Ключові слова: українська мова, інформація, комунікація, теорія мовної комунікації.

In this article the conceptual meaning of the notion *communication* and its etymological nature were enlightened, the essence of the notion *speech communication* was grounded and the range of tasks, problems and terminology potential of “Theory of Speech Communication” in modern university education were outlined.

Keywords: Ukrainian language, information, communication, Theory of Speech Communication.

Останніми десятиліттями в лінгвістичних студіях, присвячених дослідженню термінологічного фонду сучасної української мови, розв’язано чимало нових завдань і на новому матеріалі, означено нові проблеми й виявлено нові параметри та окреслено нові обрії аналітичного опису термінології як найдинамічнішого, найрухомішого й найінформативнішого компонента лексичної системи національної мови.

Із другої половини ХХ ст. актуальним об’єктом у дослідженнях термінологів, лінгвістів, освітян умотивовано обираються комунікація й мовна комунікація (МК). Всезагальний інтерес до МК, як до обов’язкової, важливої, специфічної та національно означеної сфери людської культури, на початку третього тисячоліття активно прогресує. Процеси глобалізації й інформатизації, за яких обсяг людських знань кожного року збільшується принаймні вдвічі, стимулюють різнопараметральні та фундаментальні лінгвістичні дослідження такого багатовимірного феномену, яким очевидно є комунікація — процес активного й пришвидшеного обміну інформацією. Саме на комунікацію кожна людина витрачає близько 70% свого часу. І саме мовна комунікація забезпечує існування соціальної пам’яті, зберігання й трансляцію інформації як між генераціями, так і в межах однієї (окремої) з них. Відтак відбувається зростання комунікативних потреб членів соціуму, і як логічний результат збільшується коло спеціальностей, що передбачають ґрунтовну комунікативну підготовку відповідно до вимог часу, перспектив суспільства та практичних завдань професійної сфери.

У системі сучасних наук про мову «Теорія мовної комунікації» (ТМК) як новий інтегративний напрям у лінгвістиці і як нова інтегративна університетська дисципліна посідає одне із ключових місць, бо в ній органічно синтезовано лінгвістичні, риторичні, семіотичні, психологічні, філософські, логічні, культурологічні, інформативні, когнітологічні, соціологічні та інші важливі підходи до живої людської мови в спілкуванні. Цим і зумовлений зв’язок її як навчальної дисципліни з іншими гуманітарними сферами знань та відповідними університетськими навчальними спецкурсами і дисциплінами: всіма розділами мовознавства, загальною і прикладною риторикою, структурною і прикладною лінгвістикою, термінознавством, перекладознавством, сучасною українською мовою, іноземними мовами, логікою, філософією, соціологією, психологією, етикою, інформатикою, культурологією тощо.

Різні аспекти ТМК як науки та навчальної дисципліни досліджено в працях вітчизняних (Ф. Бацевич, А. Ішмуратов, Т. Космеда, Г. Онуфрієнко, В. Парашук, Г. Почепцов, О. Семенюк., О. Яшенкова та ін.) і зарубіжних (Е. Берн, Т. Ван-Дейк, А. Вежбицька, Г. Грайс, Д. Гудков, О. Залевська, В. Карасик, М. Макаров, П. Сопер, Т. Ушакова та ін.) лінгвістів. Комунікація

покликана виконувати й виконує низку різноманітних функцій у соціумі. Серед них однією з найважливіших і найдефіцитніших у сучасному суспільстві є функція переконання, якою ТМК безпосередньо пов'язана з риторикою. Гуманістичні, етичні й естетичні аспекти комунікації актуалізують саме комунікативно-риторичні категорії логосу, пафосу, етосу.

У фахових публікаціях, доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях та в лінгводидактичних матеріалах для ВНЗ автором, зокрема, досліджено основне джерело теорії мовної комунікації — загальну та прикладну риторичну, схарактеризовано національні стереотипи й категорії міжкультурної комунікації [1], проаналізовано комунікативно-риторичну компетентність у структурі теорії мовної комунікації [2], висвітлено риторичну парадигму в юридичній [3] та науковій [4] комунікації, розроблено програми двох нових та взаємопов'язаних університетських дисциплін «Основи теорії мовної комунікації» [5] і «Риторика» [6] та навчальні термінологічні словники до них [7; 8].

Мета цієї статті — висвітлити поняттєвий зміст міжнаукового інтернаціонального терміна *комунікація* й сутність інтегративного поняття *мовна комунікація*, окреслити проблематику нової університетської навчальної дисципліни «Теорія мовної комунікації».

За етимологічною природою іменниковий термін *комунікація*, відповідно до даних академічного словникового видання, походить від латинського *commūnicatio* («повідомлення, передача»), пов'язаного з дієсловом *commūnicō* («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), що є похідним від *commūnis* («спільний») [9, с. 545]. Для порівняння зазначимо, що в тлумачному словнику російської мови В. Даля (1881) цей іменник мав лексичне значення «дороги, засоби зв'язку між місцями» і до революції інших значень за ним не закріпилося, хоча з початку ХХ ст. змінилася його правописна норма на подовжене *м* (рос. коммуникация). Відомо, що 1928 р. у каталозі бібліотеки Конгресу США слово *комунікація* можна було знайти лише у двох рубриках: «Комунікація та транспорт» і «Військова комунікація» [10, с. 5]. З розробкою електронних засобів зв'язку з'явилася потреба розглядати комунікацію як трансляцію інформації технологічними каналами. Отож ідеї і фізиків, і механіків, і філософів, і соціологів, і психологів, і лінгвістів уплинули на формування поняттєвого змісту терміна *комунікація*, що результувало в широке переосмислення цих ідей як у вітчизняній, так і в європейській науці.

Є цілком очевидним, що комунікація, як формальна категорія знань, асоціюється в різних сферах і контекстах по-різному. Не набула сталості й дефініція терміна *комунікація*, свідченням чого є занадто велика їх кількість: понад 120, за даними Ф. Данса і К. Ларсона на 1972 р., і понад 240, за даними Дж. Андерсена на 1996 р. З приводу цього В. Кашкін зауважує, що визначень цього терміна є майже стільки, скільки й авторів, що його досліджували [11, с. 15]. Так, професор Г. Почепцов розуміє під терміном *комунікація* процеси перекодування вербальної сфери в невербальну та невербальної у вербальну [12, с. 15], вважаючи, що комунікація допомагає посилити диспозиції, що існують у суспільстві, роблячи неявне явним. На його думку, комунікацію можна розглядати як інтенсифікацію наявних комунікативних інтенцій, їх перехід у більш технологічну форму, під якою розуміють досягнення прогнозованого результату на відміну від випадкового процесу. Відомий дослідник семіотики Р. Якобсон визначив комунікацію, як процес передавання інформації між людьми за допомогою знакових систем (сигналів) [13, с. 199]. Російський культуролог Ю. Лотман розглядав комунікацію як переклад тексту з мови мого «я» на мову твого «ти». Визначення Ю. Лотмана спрямовує увагу саме на того, хто передає інформацію: трансляція інформації потребує певних умінь, зокрема досконалого знання «мови» реципієнта й практичного вміння перекладати текст з мови свого «я» на мову твого «ти» (див.: [14]). Спробу гармонізувати різні точки зору здійснив доктор соціологічних наук, професор Ф. Шарков, запропонувавши три аспекти поняттєвого змісту комунікації: по-перше, комунікація — це засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу, тобто певна структура; по-друге, це спілкування, у процесі якого люди обмінюються інформацією; по-третє, під комунікацією розуміють передавання та масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові частини [15, с. 178]. Дещо пізніше у своїй роботі «Політична журналістика» Д. Дуцик виокремила чотири основні значення (відповідно до різних наукових напрямів) терміна *комунікація*: 1) універсальне, за якого комунікація розглядається як «спосіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу»; 2) технічне, тобто як «шлях зв'язку одного місця з іншим, засіб передачі інформації та інших

матеріальних і духовних об'єктів з одного місця в інше»; 3) біологічне, широко використовуване в етології при вивченні сигнальних способів зв'язку тварин, птахів, комах тощо; 4) соціальне, за якого комунікація використовується «на позначення та для характеристики багаточисельних зв'язків та відносин, які виникають у людському суспільстві» [16, с. 52]. Професор, доктор філологічних наук Ф. Бацевич розуміє під комунікацією «смысловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування» [17, с. 33]. У сучасній лінгвістиці, на його думку, виокремилися два підходи до сутності процесу комунікації: механістичний та діяльнісний. У разі механістичного підходу комунікація сприймається як односкерований процес кодування й передавання інформації від адресанта до адресата. У межах другого підходу комунікацію розуміють як спільну діяльність усіх учасників (комунікантів), за якої формується спільний (до певної межі) погляд на об'єкти й дії з ними.

У контексті філософської науки комунікацію розглядають як спілкування, входження у взаємини на основі та за допомогою різних засобів людської взаємодії. Комунікація передбачає економічні, політичні, інформаційні та інші способи взаємин між людьми на відміну від діалогу, який здебільшого передбачає живу людську участь у спілкуванні. Цікаво зазначити, що для східно-європейської філософії комунікація постає явищем технізованим, знеособленим, позбавленим присутності живої людини, тому тут переважають поняття діалогу та спілкування [18, с. 86–87]. Психологи теж зазначають близькість термінів *комунікація* та *спілкування*. Велика психологічна енциклопедія (2007) дефініює комунікацію як взаємодію двох чи більше людей, що полягає в обміні інформацією між ними, і наводить синонім «спілкування». У «Словнику іншомовних слів» категорією числа розмежовано терміни *комунікації* та *комунікація* [19, с. 285]. Множинну форму терміна автори словника пов'язують з лат. *communico* в значенні «роблю загальним, поєдную» й пояснюють як: 1) «шляхи сполучення і транспорту»; 2) «лінії зв'язку, мережі підземного міського господарства». Латинським *communico* у значенні «спілкуюся з кимось» пояснено *комунікацію* як «спілкування, передавання інформації».

Оскільки термін *комунікація* є інтернаціональним, у багатьох європейських мовах подібні його написання та звучання: порівняємо англ. *communication*, франц. *communication* та нім. *kommunikation*. Окрім значення «спілкування, зв'язок, повідомлення, інформація», англ. *communication* означає «поширення, розповсюдження (хвороби тощо)» [20, с. 275]. Множинна форма як прийнятна умова диференціації понять використана і в англійській мові: *communications* — «комунікації, комунікаційні лінії», що зафіксовано перекладними [20, с. 275] та тлумачними словниками [21, с. 28; 22, с. 168]. Подібні підходи іноді спостерігаються і в німецькій мові.

Отже, здійсненим аналізом сучасних наукових та лексикографічних джерел підтверджено, що термін *комунікація* дослідниками різних наукових і професійних сфер дефініюється по-різному. Поділяючи думку Г. Почепцова, під комунікацією у лінгвістичному просторі насамперед розуміємо процес активного та пришвидшеного обміну саме інформацією. Звідси випливає потреба ґрунтовно проаналізувати поняттєву сутність терміна *інформація*. Цей міжнародний термін є латинським за походженням (лат. *informatio* «відомості, роз'яснення») і теж неоднозначно дефініюється в науковій літературі. Доведено, що інформація в мові та мовленні як об'єкт наукового аналізу набула актуальності від появи лінгвістики тексту, зокрема з 60 років ХХ ст. Сучасні мовознавці активно застосовують поняттєвий апарат теорії інформації, зокрема її базові терміни *інформація* та *інформативність*, і в теорії мовної комунікації, і в психолінгвістиці, і в лінгвопрагматиці, і в дискурсології, і в паралінгвістиці, і в лінгвосеміотиці та в інших інтегративних напрямках лінгвістичної науки. Здатність мови як природної знакової системи передавати інформацію впливає з її найважливішої соціальної функції — комунікативної, завдяки якій відбувається процес спілкування між індивідами та уможливується процес еволюції людства. Втім мова передає не знання, а саме інформацію, і від кожної людини залежить, чи зможе вона переробити цю інформацію у власні знання. Тож інформація — це основа знань, інформативність — насиченість повідомлення новою, цінною для реципієнта інформацією. Обидва ці поняття є важливими та визначальними для вивчення комунікативної функції мови/мовлення. Основними галузями інформації вважають політичну, економічну, духовну (культурну), науково-технічну, соціальну, екологічну та міжнародну.

Відомо, що у вузькому технічному значенні, зокрема в контексті теорії зв'язку й передавання кодів, термін *інформація* запровадив Клод Шеннон. Подальший етап теоретичного осмислення поняття *інформація* пов'язаний із розвитком кібернетики, однією із центральних категорій якої є інформація. У своїх працях відомий кібернетик Норберт Вінер *інформацію* розглядає як позначення змісту, яке отримане із зовнішнього світу в процесі пристосування людини до нього й пристосування до нього органів чуттів. Набувши статусу загальнонаукового поняття, термін *інформація*, зокрема в соціологічному контексті, виявляє низку значень, серед яких: обмін відомостями між людьми, людиною й автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами у тваринному й рослинному світі; передавання ознак від клітини до клітини, від організму до організму (генетична інформація) [23, с. 163].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» *інформацію* визначено як «відомості про які-небудь події, чинсь діяльність і т. ін.; повідомлення про щось; відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях [24, с. 403]. Юридична енциклопедія термін *інформація* дефініює як «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві й державі та навколишньому природному середовищі» [25, с. 338]. *Інформація* як одне з найзагальніших понять науки в першій друкованій енциклопедії з кібернетики позначає певні відомості, сукупність якихось даних, знань і т. ін. У теорії масової інформації та комунікації під цим поняттям розуміють «розпізнаний кібернетичною системою сигнал, який зменшує кількість варіантів вибору чергової дії (команди)», тобто інформацію пояснюють як «зняту невизначеність», як протилежність невизначеності та хаосу [26, с. 45–47]. Філософський енциклопедичний словник (1989) тлумачить поняття *інформація* у двох площинах: як повідомлення про стан речей, відомості про будь-що, що передаються людьми, та як невизначеність, що зменшується та знімає невизначеність у результаті отримання повідомлень. Отож, якщо у філософському контексті *інформація* сприймається як процес зменшення невизначеності, то в теорії масової комунікації — уже як результат цього процесу.

Інформацію в політологічній науці визначено як одну із трьох основних (поряд з матерією та енергією) субстанцій, що утворюють природний світ, у якому живе людина. У сфері психології *інформація* — це певна якість, що притаманна всім матеріальним системам та відображає різноманітність їх властивостей чи ступінь упорядкованості цих властивостей. У лінгвістичному контексті інформацію часто використовують у складі терміна-словосполучення *семантична інформація*, тобто така, що є доступною для розуміння й у процесі комунікації підлягає інтерпретації. *Інформація* в мовній комунікації — повідомлення про речі, факти, події тощо, які оформлюються й передаються за допомогою вербальних та невербальних засобів.

З метою уточнення меж поняттєвого змісту термінів *інформація* та *комунікація* проаналізуємо лексичні значення прикметникових похідних від них: відповідно *інформативний*, *інформаційний* та *комунікативний*, *комунікаційний*. Словником паронімів зафіксовано відмінність їхніх лексичних значень: 1) *інформативний* — який містить інформацію; змістовний; 2) *інформаційний* — який опрацьовує, видає інформацію; довідковий [27, с. 126]. Прикметникові терміни *комунікативний* та *комунікаційний* також мають різні лексичні значення: 1) *комунікативний* — який стосується комунікації як спілкування, обміну інформацією; 2) *комунікаційний* — який стосується шляхів сполучення, транспорту, ліній зв'язку тощо [27, с. 141].

Термін *комунікація* виявляє високий дериваційний потенціал, який допомагає також розмежувати його значення в різних наукових та технічних сферах і є базовим для творення низки нових термінів гетерогенної структури. Зокрема, у технічних науках, де під комунікацією розуміють деякі просторові та часові зв'язки, активно функціонують такі складені терміноодиниці, як *водні комунікації*, *газові комунікації*, *енергетичні комунікації*, *морські комунікації*, *наземні комунікації*, *паливні комунікації*, *повітряні комунікації*, *транспортні комунікації* тощо. У нових гуманітарних галузях (напр., ТМК, теорія масової інформації та комунікації, комунікативна лінгвістика) іменник *комунікація* та прикметник *комунікативний* є важливими компонентами багатьох моделей складених термінів: 1) «прикметник + іменник *комунікація*»: *вербальна комунікація*, *візуальна комунікація*, *масова комунікація*, *міжкультурна комунікація*, *міжособистісна комунікація*, *міфологічна комунікація*, *невербальна комунікація*, *перформансна комунікація*, *художня комунікація*; 2) «іменник + іменник *комунікація*»: *бар'єри комунікації*, *інформативність комунікації*, *канал*

комунікації, компоненти комунікації, моделі комунікації, фільтри комунікації; 3) «прикметник комунікативний + іменник»: комунікативна грамотність, комунікативна девіатологія, комунікативна девіація, комунікативна інтенція, комунікативна дія, комунікативна емпатія, комунікативна ініціатива, комунікативна інтонація, комунікативна компетентність, комунікативна лінгвістика, комунікативна мета, комунікативна поведінка, комунікативна позиція, комунікативна прагматика, комунікативна роль, комунікативна семантика, комунікативна ситуація, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативне завдання, «комунікативне самогубство», комунікативне середовище, комунікативне табу, комунікативний акт, комунікативний вплив, комунікативний досвід, комунікативний етикет, комунікативний ефект, комунікативний код, комунікативний кодекс, комунікативний конфлікт, комунікативний крок, комунікативний потенціал, комунікативний простір, комунікативний процес, комунікативний статус, комунікативний тренінг, комунікативний шум, комунікативні закони, комунікативні ігри, комунікативні імплікатури, комунікативні ресурси; 4) «прикметник комунікативний + іменник + іменник»: комунікативна функція мови, комунікативний паспорт мовця (людини), комунікативний тип мовця; 5) «іменник + прикметник комунікативний + іменник»: діалогове комунікативне середовище, матриця комунікативного процесу, національний комунікативний стереотип, правила комунікативного етикету, принципи комунікативного кодексу; 6) «прикметник + іменник + іменник комунікація»: мовленнєво-риторична складова комунікації, невербальні системи комунікації, соціоінтерактивна складова комунікації, теоретичні моделі комунікації, трансакційний аналіз комунікації; 7) «іменник + іменник + прикметник комунікативний + іменник»: правила узгодження комунікативної взаємодії; 8) «прикметник + прикметник комунікативний + іменник»: міжнародні комунікаційні потоки та інші (див.: [8; 12; 17]).

Своє розуміння комунікації привнесла західна теорія комунікації, у становленні якої еволюційно можна виокремити кілька етапів. Після другої світової війни й одночасно з розвитком інформаційної теорії та технологій формувалися в рамках різних соціальних наук (див.: [10; 29; 30]) нові підходи до вивчення феномену комунікації, характерною ознакою яких стає розгляд комунікації як трансляції інформації, необхідними складовими якої визнавалися джерело інформації, самé повідомлення, адресат інформації, канал передачі й шум. На цьому етапі комунікативні дисципліни задіяли математичну модель комунікації Клод Шеннон і Воррен Вівер, у межах якої комунікація — процес передавання та сприйняття інформації від одного джерела до іншого. Модель було модифіковано, і пізніше вона отримала широке розповсюдження як модель інформаційної трансмісії. І з того часу, як зазначає Роберт Т. Крейг [10], ця модель, незважаючи на визнані обмеження, що акцентують лінійний, односпрямований характер комунікації, широко використовується в комунікативній теорії та практиці, особливо в масовій комунікації.

З 50–60-тих років ХХ ст., як констатує О. Матяш [30], відбувається «психологізація» комунікації: вона все більше розглядається як людська комунікація. Формується нова галузь дисципліни, відома нині як міжособистісна комунікація. Помітний внесок у розвиток цього напрямку зробили антропологи, психологи, психіатри та психотерапевти, серед яких антрополог Грегори Вейтсон і каліфорнійська група дослідників Palo Alto Group на чолі із психотерапевтом Полом Вацлавиком. У їхніх підходах комунікація розглядається перш за все як взаємодія, при чому не як просте передавання-приймання інформації, а як створення певної спільності, певного ступеня взаєморозуміння між учасниками. Цими науковцями акцентовано увагу на необхідності зворотного зв'язку й урахування сфер особистого досвіду у створенні цього взаєморозуміння.

Третій етап у становленні теорії комунікації, що триває й зараз, характеризується розширенням системного підходу до аналізу комунікації. Комунікацію активно досліджують як соціальний процес. Наукова увага спрямована на інтерактивний та трансактивний характер комунікації: суб'єкт комунікації є відправником, одержувачем повідомлення не послідовно, а одночасно, будь-який комунікативний процес включає в себе, крім реальної конкретної ситуації спілкування, неодмінно й минуле (пережитий досвід), а також проектується в майбутнє. І хоча в більшості комунікативних ситуацій чітко розмежовано початок і кінець, тобто вони є дискретними, не відомо, де, коли, з ким, яким чином, у який спосіб комунікація з одним партнером може набути продовження у відносинах-спілкуванні з іншими партнерами. У цьому сенсі участь у процесах комунікації є нескінченною, а відтак межі її не завжди можна чітко визначити (див. [30]).

Термін *теорія комунікації* вперше було застосовано в 40-х роках ХХ століття: його використали електротехніки при математичному аналізі сигналів. Офіційне зародження теорії комунікації, як зазначає О. Яшенкова, пов'язують із двома вагомими публікаціями: «Математична теорія комунікації» Клода Шеннона та Воррена Вівера і «Кібернетика» Норберта Вінера. Відтоді комунікація стала предметом уваги в дебатах, у мас-медіа, у поп-культурі й міжособистісних відносинах. Мовна комунікація, будучи об'єктом пильної наукової уваги в наш час, набула вмотивованої актуальності й у системі вищої освіти.

Як інтегративна теоретична галузь на стику лінгвістичних, риторичних, когнітивних, соціальних та культурологічних засад і як академічна дисципліна МК відповідає новим пріоритетам освітньої діяльності в Україні та завданням її модернізації в контексті ключових ідей і вимог Болонського процесу. В європейській науковій парадигмі цю інтерлінгвістичну галузь названо *Theory of Language/Speech Communication* і відмежовано від інших дисциплін, які також активно вивчають мову й мовлення (традиційна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія). Ідеї дослідження МК, об'єктивно активізувалися із другої половини ХХ ст. й швидко поширилися Європою. Увагу науковців різних наукових шкіл і різних країн привертала актуальні проблеми її і як теорії гуманітарної дисципліни, і як мистецтва, і як прикладної галузі. Активно пов'язана ТМК зі спорідненими напрямками, зокрема з теорією мовленнєвих актів, лінгвістичною прагматикою, теорією дискурсу, тексту, діалогу тощо. Досвід вивчення ТМК вітчизняними й зарубіжними науковцями дозволяє практично втілювати його в переговорах і в процесі розв'язання конфліктів, в освітянській і науковій діяльності, у політичній та бізнесовій сферах, у рекламі, public relations, управлінських та судових процесах, сфері мас-медіа тощо. Прикладний аспект теорії мовної комунікації виявляється і в тому, що видатні оратори всіх часів і народів (пригадаємо, наприклад, неперевершених Аристотеля та Цицерона) були й визначними теоретиками цього важливого напрямку.

Поняттєвий діапазон ТМК з урахуванням її інтегративної природи та її пріоритетів у сучасній університетській освіті на засадах рекомендацій МОН України щодо вдосконалення культуромовної підготовки студентів усіх спеціальностей, доцільно схарактеризувати так: 1) чинники, природа, складники, структура, специфіка, традиції, типологія, форми й сучасні проблеми МК; 2) закони та правила безконфліктної й конструктивної МК в одномовному середовищі й у міжкультурному просторі; 3) методи ефективного та переконливого аргументування в МК; 4) етапи творчої діяльності комуніканта; 5) полемічні прийоми та гендерний аспект у МК; 6) теоретичні аспекти дискурсу, тексту, полілогу та діалогу; 7) етичні принципи та основні стратегії комунікативного співробітництва; 8) невербальні засоби інформування; 9) теоретичні моделі комунікації; 10) структура комунікативних і мовленнєвих актів; 11) універсальні та національно-культурні аспекти МК; 12) особливості нових комунікативних каналів.

Усвідомлення цих актуальних понять і категорій ТМК дозволить студентам об'єктивно аналізувати комунікативні ситуації; адекватно сприймати й продукувати мовлення в комунікації; коректно й ефективно застосовувати вербальні засоби переконання та техніки мовлення в комунікації; забезпечувати гармонію мовленнєвої події як основоположний принцип комунікативістики; доречно реалізовувати різні форми метаповідомлень; виявляти й нейтралізувати патогенні тексти; долати комунікативні девіації, передбачати й усувати проблемні ситуації міжкультурної комунікації.

Набута комунікативна компетентність як тип лінгвокультурологічного світогляду фахівця і є чинником комунікативної культури окремої особистості та суспільства в цілому. Для студентів філологічних спеціальностей ТМК акумулює найважливіші теоретичні здобутки цілого блоку гуманітарних наук та галузей, що в діалектичній єдності орієнтовані на гармонізацію міжособистісних стосунків через піднесення рівня комунікативної компетентності в розв'язанні професійних завдань. У межах цієї навчальної дисципліни МК розглядається на стику лінгвістичних, риторичних, когнітивних, соціальних і культурологічних засад в умовах контексту. Отже, ТМК як міждисциплінарна галузь сучасної гуманітарної сфери знань і нова університетська лінгвістична дисципліна своїм змістом та комплексною метою (всебічно проаналізувати комунікативний процес і його складники) відповідає новим пріоритетам освітньої діяльності в Україні та завданням її модернізації в контексті ключових ідей і вимог Болонського процесу.

Таким чином, здійсненим аналізом лінгвістичних і різних фахових наукових джерел доведено об'єктивно складну структуру поняттєвого змісту міжнаукового терміна *комунікація*, який у різних спеціалізованих сферах та контекстах виявляє значеннєві нюанси. Термін *комунікація* є базовим для творення за різними моделями низки похідних гетерогенних терміноодиниць, активно взаємодіючих у ТМК обох сфер (фіксації та функціонування) її існування. Виконане комплексне дослідження дозволило уточнити багатозначну природу терміна *комунікація*, поняттєва сутність якого детермінується фаховим дискурсом. Проілюстрована дериваційна потужність семантично взаємопов'язаних у лінгвістичному контексті термінів *комунікація* й *інформація* є важливим критерієм їх поняттєвого виміру.

1. Онуфрієнко Г. С. *Риторика: [навч. посібник для ВНЗ]* / Г. С. Онуфрієнко — К.: Центр навчальної літератури, 2008. — 592 с.
2. Онуфрієнко Г. С. *Термінолексика інтегративних наук (на прикладі теорії мовної комунікації)* / Г. С. Онуфрієнко // *Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць; відп. ред. проф. Симоненко Л. О.]*. — К.: КНЕУ, 2009. — Вип. VIII. — С. 304–307.
3. Онуфрієнко Г. С. *Риторика у практичних завданнях для юристів: [навч. посібник для ВНЗ]* / Г. С. Онуфрієнко — Запоріжжя: ЗЮІ, 2002. — 308 с.
4. Онуфрієнко Г. С. *Науковий стиль української мови: [навч. посіб. з алгоритм. приписами]* / Г. С. Онуфрієнко — К.: Центр навчальної літератури, 2009. — 392 с.
5. *Основи теорії мовної комунікації: [прогр. навч. дисц. для студ.]* / [уклад. Г. С. Онуфрієнко]. — Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. — 20 с.
6. *Риторика: [прогр. навч. дисц. для студ. екон.-гуман. спец.]* / [уклад. Г. С. Онуфрієнко]. — Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. — 30 с.
7. Онуфрієнко Г. С. *Навчальний українсько-російський словник риторичної термінології* / Г. С. Онуфрієнко, Н. А. Полежаєва та ін. — Запоріжжя: ЗЮІ, 1998. — 28 с.
8. Онуфрієнко Г. С. *Навчальний тлумачний словник термінолексики теорії мовної комунікації для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання.* / Г. С. Онуфрієнко — Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. — 70 с.
9. *Етимологічний словник української мови: у 7 т.* / [гол. ред. О. С. Мельничук]. — К.: Наук. думка, 1985. — Т. 2.
10. Craig, R. T. *Communication [Електронний ресурс]*, 2000. — Режим доступу: <http://spot.colorado.edu/~craigr/Communication.htm>.
11. Кашкин В. Б. *Введение в теорию коммуникации: [учебн. пособие]* / В. Б. Кашкин. — Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. — 175 с.
12. Почепцов Г. Г. *Теория коммуникации.* / Г. Г. Почепцов — М.: Реал-бук, К.: Ваклер, 2001. — 656 с.
13. Якобсон Р. *Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против».* — М., 1975. — С. 193–230.
14. Лотман Ю. М. *Внутри мыслящих миров. Человек — текст — семиосфера — история [Електронний ресурс]* / Ю. М. Лотман — М., 1996. — 464 с. — Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/kazakova/leccion_5.pdf.
15. Шарков Ф. И. *Основы теории коммуникации: [учебник для вузов]* / Ф. И. Шарков — М.: ИД «Социальные отношения», Изд-во «Перспектива», 2003. — 248 с.
16. Дуцик Д. Р. *Політична журналістика.* / Д. Р. Дуцик — К.: Вид. Дім «Кієво-Могилянська акад.», 2005. — 138 с.
17. Бацевич Ф. С. *Основы коммуникативной лингвистики: підручник* / Ф. С. Бацевич. — 2-ге вид., доп. — К.: ВЦ «Академія», 2009. — 376 с.
18. *Тлумачний словник філософських термінів.* — Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. — 264 с.
19. *Словник іношомовних слів* / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкаранута]. — К.: Наук. думка, 2000. — 680 с.
20. *Англо-український словник* / [С. І. Гороть та ін.; під заг. керівн. Є. І. Гороть]. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 1700 с.
21. *The concise Oxford dictionary thesaurus / Comp. by V. Kirkpatrick.* — Oxford: Oxford univ. press, 1997. — 896 p.
22. *Webster's seventh new collegiate dictionary.* — Springfield. Scientific Book Agency, 1971. — 1223 p.
23. *Соціологічна енциклопедія* / [уклад. В. Г. Городяненко] — К.: Академвидав, 2008. — 456 с.
24. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
25. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. — К.: ТОВ «Юридична думка», 2007. — 992 с.
26. Партико З.В. *Теорія масової інформації та комунікації: [навчальний посібник]* / З. В. Партико — Л.: Афіша, 2008. — 292 с.
27. *Словник паронімів української мови* / [уклад. Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська]. — К.: Освіта, 2008. — 320 с.
28. Schramm W. L. *The Beginnings of Communication Study in America: a memoir* / W. L. Schramm; Ed. by S. Chaffee and E. Rogers. — A: Sage, 1997.
29. Littlejohn S. W. *Theories of Human Communication* / S. W. Littlejohn — Belmont, CA: Wadsworth, 1996.
30. Матвеев О. И. *Что такое коммуникация и нужно ли нам коммуникативное образование [Електронний ресурс]* // Сибирь. Философия. Образование. — 2002. — № 6. — С. 36–47. — Режим доступу: <http://jarki.ru/wpress/2008/10/13/48/>.